

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Rabi Mosheh Ḥayim Lutsaṭo

Kahana, Abraham

סהרבא, אנהכ

Warschau, 1898

וימיו לארשי ׳ראל ותעיסנ. וירפס. ותעפשהו ולעפ. ׳דרטשמאב וטצול ייח. ז"קת - ו"צת.
IV. מינורחאה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10928

IV.

תצ"ו — תק"ז.

חיי לוצטו באמשטרדם. פעלו והשפעתו. ספריו. נסיעתו לארץ
ישראל וימיו האחרונים.

בלב נשבר ונדכה בא לוצטו לאמשטרדם. בלבו גמר
להמנע מכל וכל מלמודי הקבלה. הפעם חמל עליו גורלו.
ראשי עדת ישראל הספרדים קבלוהו בכבוד גדול, וישתדלו
להמציא לו צרכי חיוו. מכיס העדה קצבו לו עזרה ידועה. בבית
אחד מנכבדי העדה, משה די־גָבִים, מצא מקום מורה לבנו. אולם
לוצטו היה רוצה להיות בלתי הלוי באיש ולמצא מחיתו במלאכת
ידיו. כהאמשטרדמי הגדול שלפניו, הפלוסוף ברוך שפינוזה,
בחר לו גם הוא את מלאכת למישת הזכוכיות האופטיות. רק
זמן מועט ביום היה דרוש לו לעשות במלאכתו כדי למצא די
מחיתו לא רק לנפשו הוא, כי אם גם למשפחה שלמה, כי היה
מצטין במלאכתו הודות ליריעותיו הרבות במתמטיקה ובפיסיקה,
שקנה עוד, כנראה, בימי ילדותו, יחד עם הכוּטְנִיקָה ומדעים
אחרים. השעות הפנויות היו מוקדשות ללמוד התורה בכתי
מדרשות, לעצמו ולתלמידים שונים, שביניהם היו נמצאים
למדנים וסופרים כדוד פרנקו מנדים (בעל "גמול עתליה").
ספוק משכורתו העירהו להביא אליו את אשתו ובנו ביחד עם
אבותיו. גם הם נתקבלו באמשטרדם בכבוד גדול מאת גדולי
העדה ונכבדיה.

ויהי בנוח לו, החל לוצטו להחליף אנרות עם תלמידיו
בפרובה ולחזק את לבם בלמודי הקבלה והוהר, בציירו להם את
שלות הצדיקים, המנוסים על ידי ההשגחה, ונצחונם המוסרי
סוף סוף, והרשעים רק השעה משחקת להם, אולם באמת אין
כל מנוחה, מנוחת־נפש אמיתית להם.

"... ואתם ידעתם דבר" — כותב הוא אליהם ביום י"ה חשון תצ"ו — "איזו דרך העולם ביום הזה, אשר כל עושה טוב נבזה ונמאס, והולכי נתיבות עקומות ועקשות השעה משחקת להם, כי מנסה את כל עבדיו ההולכים בתמים לפניו, לראות היעמדו אל פני המלחמה החזקה אם לא, ואשר במוהר ידיו יוסיף אומץ לעמוד לשרת לפני ה' ולשמור את כל מצותיו ליראה את ה' אלהיו ולאהבה אותו ולא ישוב מפני כל, מעטל נפשו יראה וישבע ויאמר האח אך יחוק ויאמץ, לכן בנים שמעו לי אל יפול לבבכם על כל המנאצים והמחרפים, וגם הגשה למלחמה אל תגשו, כי כל קללותיהם מאפס ותהו נחשבו, יקללו המה ואל עליון יברך, וכל חרם וכל נדוי וכל קללה מותר לכם, שריו לכם, מחול לכם, וההופך לאור צלמות יהפוך לכם ולכל עמו ישראל כל קללה לברכה, ואתם חזקו ואמצו אל תרפו ידיכם מתורת ה' ועבודתו, כי דורש לבבות ה' וכל יצר מחשבות הוא מבין, ונאמן הוא לשלם שכר טוב אל כל הבוטחים בו, ואשר אתם דורשים את שלומנו תדעו, כי ה' אלהי ישראל אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ויביאני אל המקום הזה, הוא ברחמי פרס חנו עלי ויתנני לרחמים לפני כל בניו היושבים בארץ הזאת ה", וחכה יתירה מודיעים לי הולכת ומושכת יום יום ת"ל, וגם מר אבי יצ"ו נכבד בעיניהם, ומקוה אנכי כי מאת ה' יצאה זאת ביאתי הלום להיטבנו ולהרבנותנו, כן יאמר ה' אמן"...

גם עם בסן מורו היה מחליף תמיד אנרות, שבהן יודיעו פעם בפעם משלותו וכבודו באמשטרדם, ויבקשהו להגין באכרתו על תלמידיו "השארית הנמצאה בפרדובה העיר, תופשי התורה ושומרי משמרת עבודת ה', אשר זאבי ערב ארבו להם חנם אשר לא כדת, כי עתה אלה הצאן מה עשו ומה עושים כי אם לשקוד על התורה ועל העבודה, כאשר כ"ת יודע וכל יודעיהם יגידו ויעירו".

"הנה אני" — יוסיף בהמשך דבריו — פה "ת"ל אשב בין החכמים בשלום ובמישור, וכלם מחבבים אותי איש לא נעדר בחסר אל עליון. ולמה עתה כל יום יגורו מלחמות על לא דבר ולהב לבכם על דבר מה לוהט והולך, מה שאונם ומה סערם,

על מה יתחרחרו ויילכו יתחרחרו ויסתערו, חושבני שהם עצמם לא ידעו למה זה הכל יהבלו, ויתעששו בקרבם כל ידעו מה, כי מה הם רוצים? כבר ידעתי כי לב כ"ת הטהור לא ינוח מלהשגיח עליהם ולהחזיק אותם בתורת ה' ואל יפריעום המתקוממים ממעשיהם הטובים, וגם אני כותב להם לתמוך בידם לבל ישיתו לב אל כל מחרף ומגדף, ועיניהם ישיתו ללכת בדרך תמים לפני ה' אלהי ישראל, ומברכיהם יבורכו, ומקלליהם אם טועים הם זכונתם לשמים, קללתם לא תבוא וחטאתם תכופר, ואם רוח קנאה או גאווה מנהלם חרבם תכא בלבם, וקללותיהם על ראשם תשובנה ועל קדקדם חטמם ירד ושלום על ישראל" . . .

חליפת אגרות זו שעברה בין לוצטו ומורו ותלמידיו ועוררו אותם לעסוק בלמודי הקבלה נודעה לרבני ויניציה. שמעו וירגו, אולם עשות דבר לא יכלו, אחרי שנמלט מצרניהם והיה חפשי לנפשו בתוך העדה הספרדית באמשטרדם, שכבדתהו מאד ויד רודפיו לא יכלה השיגו. אז החלו לחדש את חרמם נגד כתביו ולרדוף באף את כסן מורו. בויניציה נפוצה השמועה, כי האחרון השיב לתלמידו את כתביו שבארגו. האדוקים שברבני גרמניה דרשו כי ישולח הארגו מגבול איטליה לגרמניה, כדי להצילו מידי כסן החשוד במעילה בשמירתו. בכעסם שכחו גם את נמוסי דרך הארץ והכבוד עד כי פנו גם אל האדמיניסטרציה (ועד הפרנסים) בריגו וידרשו את הארגו על פי תוקף החקים. אולם בענין כזה היו הפרנסים יותר תלויים בכסן מאשר הוא בהם. לבסוף לא חפץ עוד כסן להיות איש ריב ולעורר שנאה וחדש, שהוא מוסר לתלמידו את נירותיו האסורים, אם גם לא היה יכול להיות כל חשד על חשבון הארגו, אחר שלא היה כלל תחת יד כסן, והיה נמצא במשך כל הזמן בפרובה. והנה בכח חרם רבני ויניציה, לא היו אנשי פרובה יכולים לעכבהו עוד תחת ידם. ואשר על כן אנו רואים את הארגו נשלח ביום כ"ב אייר תצ"ו מאת יעקב חוק מפרובה, בפקודת כסן, על ידי דוד בן אליעזר מירוסלב בגליציה ונתן, שהיו כנראה מוכרי ספרים בפרובה, לעיר פרנקפורט ע"מ אל הרב יעקב כהן, על חשבון חמשים זהובים, שנרב להוצאות משלוח הארגו אחר מעשירי פרנקפורט, מיכל שפיאיר.

אולם לוצמו לא שם לב לכל איומי רבני ויניציה ולכל רדיפותיהם. בזמן קצר עלה לו להתחבב על גדולי אמשטרדם ולהתקשר עמם בכרית ידידות. גם פה עלה בידו לעשות לו מסכת חברים-תלמידים מקשיבים לשעוריו בתלמוד ובספרותו, אמנם זולת למודי הקבלה. בענינים קשים היו רבני אמשטרדם פונים אליו בשאלותיהם. לעצמו היה מלמד את הקבלה וספרותה, אבל, כנראה, יותר מצרה הפלוסופי והמחקרי, מאשר הדמיוני והפנטסי. בלי חשך היה מחוק ומעורר את תלמידיו בפדובה ללמודי הקבלה והוהר וקנית השלמות לנפשם, אחרי התאוננם לפניו, באגרתם, על "חכמת האמת שהיא מונחת בקרן זוית ולמוד הוהר נעשה בכמה דוחקים".

"... אחי אשר כנפשי" — יכתוב להם באגרתו מיום כ"ו אדר א' תצ"ט, ששלח ע"י אבותיו לפדובה — "אהבת אמת אהבתי אתכם וזכרוניכם על לוח לבבי וידע לכם, לא הבדילני מכם המרחק ולא הסיר את לבבי הזמן מהשתוקק לכם, ואם הנחתי לעבור ימים על ימים, אשר לא העירותי אתכם בדבר ידידותי, לא משכחה ולא להוניח; הן תוי תחוקו ותאמצו והייתם לבני חיל על העבודה התמה ועל תורת אלהינו, והאהבה האמתית אשר למדנו את עצמנו במדרשנו ויראת הרוממות אשר התהלכנו בה אל תסור נא מאתכם, ודעו וראו כי אין חפץ לה' בעולמו כי אם שיכירו עבדיו את כבודו ואת גדלו ורוממו, ובמסתרי רזיו יתעלסו, הנה הפתחים הקטנים, אשר נפתחו לנו בדרכי ה' למבראשונה ללכת בנתיבות סודותיו באמת, אתם אל תניחום ולא יסורו מלבכם הדברים, אך לפחות את אשר השנתם אל תאכדו, ושמתם בכבוד ה', לבכם יהנה אימה ועיניכם עמוקים יתורו כי בוחר ה' ביראי שמו ודורשיו לא יעזוב, ועל למוד הוהר תשקדו לשמור אותו ואל תניחו, חזקו והטהרו מכל מדה רעה מקנאה משנאה מכעס ומלה"ר ומדבר שקר תרחקו עד מאד, כי יש שכר לפעלתכם ולא יבושו קוי ה'; ואני לתמי מתהלך בין חברים אשר הכין לי ה', עוסק בתורה עמהם במחיצתם, ולבי לאלהי, מיראתו לא עזבתי ובאהבתו אהלך להתענג בכבודו תמיד, אחת שאלתיה אותה אבקש, אל תגבר עליכם עצלה, ואם מרדות

הזמן עלו עליכם מקומכם אל תניחו, זכרו כי עולם הזה פרוודור
ליכנס לטרקלין, הוא מבטחכם ומגמת פניכם התגברו ותגברו עשו
והצליחו, וה' אלהי ישראל יכרך חילכם לעבודתו ובמגיננו יגן
עליכם . . .

בשנת ת"ק הוציא לוצטו את ספרו "מסלת ישרים", הכולל
עניני מוסר ויראת ה'. ספר זה נעשה פפולרי וחביב על ההמון
במדה מרובה. לא דבר רחוק הוא לראותו בתיק המלית של
"חסיד" או "מתנגד". בין המתנגדים, וביחוד בליטה, היו מספרים
שהגאון ר' אליהו מוילנא היה מתפעל מספר זה והיה אומר: שאלו
היה לוצטו בחיים כי אז היה הולך רגלי אליו ללמוד ממנו מוסר
ומדות (נזיר אלהים, צד נ"ז).

והערצת החסידים את הספר "מסלת ישרים" נובעת גם
הוא ממקור גדול. אותה הפנטסיה שעשתה את הבעש"ט מכיר
שרש נשמתו של ר' חיים ן' עטר וגדולתה ועשתה חביב בשביל
זה את פירושו "אור חיים" על ההמון במדה יתרה, אותו הדמיון
העממי בעצמו עשה את ר' רוב ממזריטש מכיר גדולת לוצטו,
והר' יעקב יוסף מאוסטרה טעיד ששמע מפי רבו זה שאמר על
לוצטו "שאין דורו היה כדאי להבין צדקתו ופרישותו ולכן רבים
מבני עמנו מגודל חסרון דעתם דברו על צדיק עתק אשר לא
כדת", ודעות ופתגמים אחדים ב"מסלת ישרים", הקרובים כל כך
ללמודי ה"חסידות" הועילו להפצתו ופפולריותו. כה "חסידים"
מלמד גם הוא, כי לרוב העיון וההסתכלות בדברים האמתים
המובילים אל קניית החסידות "יעזרו רוב התמדה והעיון במזמורי
ד"ה וההתבוננות כם בטאמריהם מעוררת בו התעוררות גדולה
לצאת בעקבותיו וללכת בדרכיו. וכן תועיל הקריאה בספור
מעשה החסידים באגדות אשר באו שם, כי כל אלה מעוררים
את השכל להתיעץ ולעשות כמעשיהם הנחמדים. וזה מבואר.
אך מפסיד החסידות הם המרדויות והדאגות, כי בהיות
השכל טרוד ונחפו בדאגותיו ובעסקיו א"א לפנות אל ההתבוננות
הזאת, ומבלי התבוננות לא ישיג החסידות" (פרק כ"א).
כתורת ה"חסידות" מעריץ גם לוצטו את מעלת הצדיק.

זמנה מבוארת אם כן חשיבות הקורבה אל האחרון.
 את הדעה הזו הוא מבאר בפרק כ"ו: „הקדוש” — יאמר —
 „הדבק תמיד לאלהיו ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמתיות
 באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאלו הוא מתהלך לפני ה'
 בארצות החיים עודנו פה בעה"ז. והנה איש כזה הוא עצמו נחשב
 כמשכן, כמקדש, וכמזבח, וכמאמרם ז"ל ויעל מעליו אלהים
 האבות הן הן המרכבה. וכן אמרו: הצדיקים הן הן המרכבה,
 כי השכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש; ומעתה
 המאכל שהם אוכלים הוא כקרבן שעולה ע"ג האישים... כן
 המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל עליו הוא למאכל ההוא
 ולמשתה ההוא כאלו נקרב ע"ג המזבח ממש; והוא הענין שאמרו
 עליו ז"ל (כתובות ק"ה) כל המביא דורון לת"ח כאלו הקריב
 בכורים. וכן אמרו ימלא גרונם של ת"ח יין במקום נסכים. ואין
 הדבר הזה שיהיו הת"ח להומים אחרי האכילה והשתיה ח"ו שימלא
 גרונם כמלעים את הנרגן, אלא הענין הוא לפי הכונה שזכרתי.
 כי הת"ח הקדושים בדרכיהם ובכל מעשיהם הנה הם ממש כמקדש
 וכמזבח, מפני שהשכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש
 ממש. והנה הנקרב להם כנקרב על גבי המזבח, ומלוי גרונם
 תחת מלוי הספלים. ועד"ז כל תשמיש שישתמשו העולם אחרי
 היותם כבר דבוקים לקדושתו יתברך, הנה עליו ויתרון הוא לדבר
 ההוא שזכה להיות תשמיש לצדיק... כללו של דבר ענין
 הקדושה הוא, שיהיה האדם דבק כ"כ באלהיו עד שבשום מעשה
 אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך, עד שיותר יתעלו
 הדברים הגשמיים אשר ישמשו לאחד מתשמישיו במה שהוא משתמש
 בהם ממה שירד הוא מדביקתו ומעלתו בהשתמשו מדברים
 גשמיים. ואמנם זה בהיות שכלו ורעתו קבועים תמיד בגדולתו
 יתברך ורוממותו וקדושתו עד שימצא כאלו הוא מתחבר למלאכים
 העליונים ממש עודהו בעה"ז. וכבר אמרתי שאין האדם יכול
 לעשות בזה מצדו אלא להתעורר בדבר ולהשתדל עליו...
 את ה"מסלת ישרים" חבר לוצמו בתור ספר זכרונות, או
 ספר-מזכיר, לעצמו ולחבריו, וכלל בו את העקרים היותר
 הכרחיים של תורת המוסר, כדי שיהיה לפנייהם תמיד לעין בו,

כי דברים כאלה, כפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה, ולכן לא יוכל איש לצאת ידי חובתו בקריאת פעם אחת בלבד בספר המוסר, אבל התועלת היא בחזרה עליו וההתמדה, כי "יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני אדם בטבע".

בהקדמת הספר יפרש המחבר את האמת המרה, אמת שלא הספיקה להתאמת גם באירופה התרבותית והנאורה, והיא "שרוב העולם רוב אנשי השכל המהירים והפקחים, החריפים ושימו רוב התבוננם והסתכלותם בדרקות החכמות ועומק העיונים איש איש כפי נטית שכלו וחשקו הטבעי, כי יש שיטרחו מאד במחקר הבריאה והטבע, ואחרים יתנו כל עיונם לתכונה ולהנדרסה, אחרים למלאכות, ואחרים יכנסו יותר אל הקדש דהיינו למוד התורה הקדושה, מהם בפלפולי ההלכות, מהם במדרשים, מהם בפסקי הדינים, אך מעטים יהיו מן המין הזה אשר יקבעו עיון ולמוד על עניני שלמות העבודה, על האהבה, על היראה, על הדביקות, ועל כל שאר חלקי חסידות, ולא מפני שאין דברים אלו עקרים אצלם, כי אם תשאל להם כל אחד יאמר שזהו העקר הגדול, ושלא ידומה חכם שיהיה חכם באמת שלא יתבררו אצלו כל הדברים האלה, אך מה שלא ירבו לעין עליו, הוא מפני רוב פרסום הדברים ופשיטותם אצלם שלא יראה להם צורך להוציא בעיונם זמן רב, ולא ישאר למוד הדברים האלה וקריאת הספרים מזה המין כי אם אצל אותם שאין שכלם כל כך דק וקרוב להיות גם, שהלא תראה אותם שוקדים על כל זה ולא יזונו ממנו, עד שלפי המנהג הנוהג בעולם שתראה א' מתחסד לא תוכל לימנע מלחשוב אותו לגם השכל, ואולם תולדות המנהג הזה רעות מאד לחכמים ולבלתי חכמים, כי גורם שמאלה ומאלה יחסר החסידות האמתית ויהיה יקר מאד למצא אותם בעולם, כי יחסר לחכמים למיעוט עיונם בו, ויחסר מן הבלתי חכמים למיעוט השגתם אותו, עד שידמו רוב בני האדם שהחסידות תלוי באמירת מומרים הרבה זדונים ארוכים מאד, צומות קשים, ומבילת קרח ושלג, כלם דברים אשר אין השכל נח בהם ואין הדעת שוקטה, והחסידות האמתית הנרצה והנחמד רחוק מציור שכלנו, כי זה דבר פשוט

מלתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה".
 הנה כי כן הכל נלמד מתוך הספרים וכבתי-ספרנו, הכל,
 אבל לא את המוסר, דרך הארץ, ההתנהגות עם עצמו ועם החברה.
 וראה זה פלא, כי הדברים ההגיוניים והמעשיים האלה יצאו כל
 כך מפורשים ומבוררים מפי לוצטו המקובל ובעל הדמיון הלוהט.
 "היתכן" — יאמר — "שניגע ונעמול שכלנו בחקירות אשר
 לא נתחייבנו בהם, בפלפולים אשר לא יצאו לנו שום פרי
 מהם, ודינים אשר אינם שייכים לנו, ומה שחייבים לנו
 לבוראנו חובה רבה נעזבה להרגיל ונניחהו למצות אנשים
 מלומדה; אם לא נסתכלנו ולא עיינו מה היראה האמתית ומה
 ענפיה, איך נקנה אותה ואיך נמלט מן ההבל העולמי המשכח
 אותנו מלבנו, הלא תשכח ותלך אף על פי שידענו חובתה;
 האהבה, ג"כ אם לא נשתדל לקבוע אותה בלבבנו בכח כל
 האמצעים המגיעים אותנו לזה איך נמצאת בנו? מאין יבא
 הרביקות וההתלהטות בנפשותינו עמו יתברך ועם תורתו, אם לא
 נשעה אל גדולתו ואל רוממותו אשר יוליד בלבנו הרביקות הזו?
 איך תטהר מחשבתנו אם לא נשתדל לנקותה מן הטומין שמטיל
 בה הטבע הגופני? והטרות כלן, הצריכות כ"כ תיקון והישרה,
 מי ישרן ומי יתקנן אם לא נשים לב עליהן ולא נדקדק בדבר
 גדול?"

החסידות שלוצטו מטיף לה היא חסידות אידיאלית, חסידות
 שיסודה ביראת חטא או, לפי מכטאו הוא: "יראת הרוממות והוא
 שהאדם ירחק מן החטאים ולא יעשם מפני כבודו הגדול יתברך
 שמו", והיא על דרך שכר מצוה — מצוה ושכר עברה — עברה,
 והיא רחוקה מחסידות גסה והמונית, הנוסדה על "יראת העונש",
 הרגילה כל כך לציר איומים ובהלות בניהנם וסגופים ועונשים
 גוראים.

בשנת תק"ג הוציא לוצטו את ספרו "לישרים תהלה"
 המוקדש, כמנהג האיטלקים, לתלמידו יעקב בן משה די-גבים,
 ביום חתונתו. אחרי זמן רב שעבר מיום כתבו את ה"מגדל-עז"
 שבה אליו השירה. עובדה זו מראה על מנוחת נפשו ושלותו
 במדה ידועה, אחרי מלטולים ורדיפות רבות. אבל מה שונה היא

שירת "לישרים תהלה" מאותה שב"מגדל-עז". באחרון הננו מוצאים את השפעת המקרא ודמיונות הוהר ושפע תמונותיו, תמונות אידיליות, אולם ב"לישרים תהלה" אנו מוצאים את הפילוסוף והאיש המנוסה שהרבה, הרבה למדוהו מקרי החיים ונסיונותיהם. ה"לישרים תהלה" הוא דרמה אליגורית. המחבר הגלים את המושגים המפשטים, הלכישם עצמות וכשר, וגם נתן להם את שמם העצמי, המופשט, ותכלית הספר היא פלוסופית במלואה, בעוד שאותה של "מגדל-עז" היא לירית.

הרבה ראה המחבר בחייו מתחלת רדיפותיו עד כואו אמסטרדמה. הוא ראה יראשית ההצלחה המדומה היא ילידת השקר, העול, החמס והתרמית, והגאווה ופי תהפוכות; הוא ראה מעידת רגלי היושר, נפילת האמת, והתהלה נכבשת לשפחה לפני אחד מעבדי אמת הפחותים, וילדי האמת לא נחשבו למאומה; הוא ראה בצרת ילדי התהלה, עבדים מושלים ונכבדי ארץ כורעים ונופלים לפניהם; וכל זה עד זמן ועדן, עד היתה הרוחה, והיושר הורם קרנו, האמת נעלתה והתרמית הושפלה כי נגלה קלונה. הפתשגן (פפולה) איננו כאן מן הדברים העקריים. העקר הם רק הרעיונות הנעלים ואחת היא באיזה חוט נקשרו. אולם הפתשגן בעצמו הוא פשוט בתכלית:

"לאמת יולד בן ושמו יושר. להמון היתה בת ותהלה שמה. ויכרתו ההורים ברית ליעד את בניהם ולארש את יושר ותהלה כשיגדלו. ותאווה שפחת האמת ילדה גם היא בן ותקרא את שמו רהב ויגדל בבית האמת ביחד עם יושר. ויהי היום ויבא צבא האויב ויכוזו את העיר וישבו אנשים ובתוכם גם את בני האמת והתאווה. וירא אמת כי נשבה בנו ויעל למשפט השערה, ויכתוב בספר ויחתום לפני המשפט כי שדרו השודדים את בנו ועבדו, ועתה למען לא יתחלף בנו בעבדו באחרית הימים פרש את סימניו לפני המשפט, לבלתי יתחפש רהב בלבוש בנו האמתי. ומגורי אמת קרו ויאתיו. בן שפחתו התאווה נמצא ולוקח ביתה דמיון ויגדל שם. ויהי כי גדל וישארו תרמית רעו להתחפש ליושר ולקחת לו את התהלה בת ההמון לאשה. ההמון האמין ויקח את רהב מבית דמיון ויהי

לו את התהלה לאשה. התנאים נעשו, למרות בוו התהלה לחתנה. בין כה וכה בא יושר לעירו ולא הכירוהו לכן אמת. דעו היה שכל. בימים ההם התודע אל התהלה ויאהבו איש את דעותו. אך דבר ההמון היה חזק על בתו לתתה רק לרהב. זיהי בעת משתה החתונה ורהב ותרמית שמחים וטובי לב, והנה דעש גדול וסערה ויותץ הבית. כל הקרואים ראו בזה יר אלהים. ויחלו לחשוב בשלטי הרעה הגדולה הזאת, וימצאו כי קצף ה' על דבר שנעשתה החתונה לא כהוגן, כי התחפש הרהב בכנדי היושר. ויבקשו את הרבר לפי עצת אחר הזקנים במשפט וימצאו את סמני היושר האמתי, ויקראוהו ותהי לו התהלה לאשה.

הפתשגן דומה מאד לאותו של "מגדל-עז", ועוד נופל הוא ממנו. אבל טה רב המרחק בהרעיונות. ב"לישרים תהלה" לא נראה עוד את הנער ההווה והחולם. פה נראה איש בריא ומנוסה, מוכיח ופלוסוף. לא מעשות הן המרגליות הפלוסופיות והמוסריות בדרמה זו. הוא ראה כי היושר הוא בן האמת ותולדתה, והתהלה היא בת ההמון, כי המון העם הוא המהלל דבר או המגנה אותו, ובלכת כל העם בדרכי האמת לא יהללו ולא ישבחו כי אם את היושר; והתאוה היא שפחת האמת, ותולדות התאוה הוא הרהב, והמגדילו הוא הרמיון הכוזב, ובמשול המבוכה בעולם בהתקלקל הדרכים והתעוותם, אז ישגו ברואה ויחשבו את הרהב לתולדת האמת ואת היושר לא יכירו; הוא ראה כמה בהיותם בעם סתהוללים והם בוערים תפושי זהב וכסף, ומגדילים לעשות בשוא זשקר, וכל זה הוא פועל התרמית, והשכל כאח ורע ידריך לאיש ישר, ואחרי כן יואל אלהים, השומר אמת לעולם, לאחוז במשפט ולגלות ערות רהב ולהצדיק את היושר ולו תנתן התהלה, כי לו משפט התהלה באמת.

ומה יפים הם דברי שכל אל יושר (חלק א' דבור ג'):

מִכָּל־אֲשֶׁר רוּאָה יוֹם יוֹם אָנֹכִי
הֵן זֶה בְּעֵינַי זָר לֹא אֶדְעֶהוּ
אֵיכָת בְּתֵיּוֹם אֶל עוֹלָם יֵאמְרוּ

בְּנוֹי וְהִנּוּ אֶךְ תִּהְיוּ נְכוּחַ
 יָמִין רְאֵה וְשִׂמְאֵל שׁוּב נָא הַבִּיטָה
 מָה עַל מְכוּנֹו בְּפִשְׁפֶּט וְצַדִּיק
 הַמְצֵא מְכוּנָן . אֶךְ אֶת־זֶה חַוִּיתִי
 עֲוֹלָה כְּמוֹ פּוֹרְחַת
 בֵּין הַעֲלֵתָהּ וְהַתְּנַמּוֹל שְׁלֵטָה
 זְרוֹן וְלָצוֹן עֲלִיזִים יִמְשׁוּכוּ
 נוֹי לֹא מְעַט אַחֲרֵי הַמִּיתָם שְׁקֵר
 וּמִתִּי אֶמּוּנָה עַד־אֶרֶץ שְׁפָלוּ
 לֹא נִכְרוּ בַּחוּץ כָּל־מִי־שִׁיר לָכֵת
 עַל תָּם וְסָר מִדָּע תִּלְעַג יִלְעִינוּ
 נָקִי וְכֵר לִבְבִּי פָתִי יִקְרָאוּ
 זָמָה מְזֻמָּה לָמוּ
 רְשָׁע הַבּוֹנֶה , אֶף תִּהְפּוּכּוֹת דָּעַת .

על זה יענהו יושר בתלונות על גורלו, על חיי ההבל, השאון והרעש, ש"שמחת עליצותם כזב ושקר, והמית המונם אין, אף פעלם מאפע". והוא הולך ומתפעל מחיים שאננים בחיק הטבע:

מִי יִתְנַנֵּי עֵיט
 מִבַּד לְבַד אֶעֱוֹף בֵּין סְבָבֵי יַעַר
 עַל הַרְרֵי עַד כְּטַח
 בֵּין צְאֵלִים בּוֹדֵד נִפְשֵׁי תִרְנִיעַ
 כִּי לֹא כְּאַנְחָתִי אֶתְחַלֵּךְ תָּמִס
 בֵּין מְצַהֲלוֹת קִרְיָה וְשִׂאוּנֵי קִרְיָה
 רוֹעָה עֲדָרָיו בַּעַר

אין מִפְּנֵי הַלֵּקוֹ טוֹבָה בְּאַרְצֵי
 כָּל מַהֲשֻׁבוֹת לְבוֹ תִשְׁפֹּלְנָה שָׁבֶת
 כָּל תַּחֲמֵד גִּפְשׁוֹ בְּגִדוֹלוֹת לֶכֶת
 כִּי אִם רְעוֹת צִאֲנוּ אֶל עֵין הַפְּזִים
 וְלִפְיוֹ הִלָּכְם קַחַת
 יִבִּיט בְּצִאת אָדוּם מִקְרִים שָׁמֶשׁ
 מֵעֵין אֲשֶׁר נֶאֱמָנוּ
 מִיָּמָיו וְלֹא יִכָּזְבוּ
 יָשׁוּר בְּלֵב שָׁמַח
 הַלּוֹךְ וְגַן מִתְּהַלֵּךְ אֶל רֵגֶל
 צִאֲנוּ בְּמַרְעִיתָם עֵינָיו יִבְחָנוּ
 עֲשִׁיבֵי הַרְרֵיוֹ אִף שִׁפְתוֹתָיו שָׁבַח
 אֶל-יֹצֵרָם הַבְּעֵנָה .
 אֲשֶׁרֵיוּ! וְזֶה טוֹבוֹ , כִּפְּהַ יִמְתָּקוּ
 לוֹ כָּל-יָמֵי חַיָּיו כִּפְּהַ יִרְגִיעַ!
 כִּי כָל-אֲשֶׁר תִּהְיֶה תִּבְלֵ הַלּוֹ
 עָלָיו מִסְבוֹתֶיהָ
 יִבֹּה וְלֹא יַחֹשׁ לֹא יִבַּע רָגְוֹ
 יִשְׂמַח בְּעֵגְיוֹ כִּי לֹא חָמַד עֲשָׂר
 קִנְיָאָה וְכְבוֹד לֹא לְבוֹ יִלְחָצוּ
 טוֹב לוֹ מְלוֹנְתוֹ מִהֵיכַל מְלָךְ
 מִקְלוֹ וְיִלְקוּטוֹ מִבְּגְדֵי חֶפְשׁ .
 עֲלָמָה אֲשֶׁר לוֹ חָקֵל
 תַּפּוּל תֵּלֵא לְכַבֵּחַ

בַּה יַעֲלוּ לְבוֹ, בּוֹ לְבַה יִגַּל
 אֵין מַחְרִיד לָהֶם רַע לֹא יִדְעוּ
 סָבִיב לְשִׁלְחָנָם בְּשִׁתְּלֵי זֵית
 זֶרַעַם מִלְּאֵי גִיל יִרְאוּ יִבְיטוּ
 עַל נִהְלַת הַלָּקֶם כְּלַעַת כְּלַרְנַע
 לְמַהוֹנָנָם תּוֹדוֹת אֶלֶף יִתְנוּ.

הפייטן מאמין בנצחון האמת ובהשגחה פרטית, והערבוביה
 הנראה לעינינו אינה אלא טרומה, מכלתי הביננו להשתלשלות
 הסבות והמסובכים:

אָבֵן שְׁנֵנָה הִיא זֹאת אֶל־עֵינֵינוּ,
 כִּי עֵין בְּשָׂרִים הִנֵּה,
 עַל־כֵּן אֲמַת בְּדַבַּר־כָּזָב יִמִּירוּ,
 חֶשֶׁךְ לְאוֹר שָׁמַיִם וְאוֹר לְחֶשֶׁךְ.
 הֵן בְּאֲשֶׁר יִשִּׁינוּ
 יִתְעוּ לְכָל־מַקְרָה קָטָן וְפָנַע;
 אֵף כִּי בְּמַפְלָא וּמְכֻסָּה מִהִפָּה!
 שׁוֹר נָא קֶצֶה מְשׁוֹט אֶל־הַתּוֹד־הַפָּיִם:
 הֵן בְּקִמְעוֹת וּמְעַקֵּל תִּרְאֶהוּ
 וּלְבָבְךָ יוֹדַע
 כִּי בְּאֲמַת יִשְׂרָאֵל הִנֵּה הִנֵּהוּ.
 יִשְׂרָאֵל וְתַלְמֵי אֲדָב־בְּנֵי־מַלְאִים הִרְאֶה
 מִתּוֹךְ זְכוּכִית אִם־פָּנִיו יִשְׁקַעוּ,
 וַיְהִי לְהַפְּךָ אִם־רָמוּ גָבְהוּ.
 תִּבְטַח הֵלֵא רֹחֲנוּ
 בְּיָם אֲשֶׁר לֹא־רַנַּע

מפֿלֿחֿמוֹת הַרוּחַ
יִשְׁקוּט אֲשֶׁר גָּלְיוּ הִנֵּה אוֹ-הִנֵּה
לא־יוֹנְפוּ הִנֵּף אוֹ לא־יִדְחוּ .
מֵעֲצָבוֹת בֶּן לא־נִקְהָה סֵלָה ,
וְכִתְחַלִּיפֶם הַפֶּה
אֶת מַעֲמוֹ , בֶּן בְּנוֹ
יִתְחַלְפוּ מֵעַת אֶל-עַת חוֹשִׁינּוּ .
בִּלְגִיחוֹת כִּי-אִם עַל-פִּי הַחֶפְזִין
בִּלְיִשְׁמְעוּ אֲזַנֵּינוּ
כִּי אִם כְּמוֹ נִכְסְפֵנוּ
אוֹ כְּאֲשֶׁר דְּמִינוּ .
לוֹ נִחַזָּה עוֹלָם כְּרוֹר אֶךְ פֶּעַם
אֶחָת , אֲזִי רְאִינוּ
אֶת-שׁוֹנְאֵינוּ אֱלֹהִים
כֹּה גַעֲנִים מְכִים אֲמִלְלִים יַחַד
כִּי נִאֲמָרָה דֵּי וְנִקְמוֹת שְׂבָעֵנוּ .
הֵן כְּאֲשֶׁר רִוְאוֹת אוֹתָם עֵינֵינוּ
כָּלֵם מְלֵאֵי טוֹב וְשִׁבְעֵי נֶחֱת ,
בֶּן עֲקִבוֹתֵיהֶם בְּרִשְׁתַּת הַפֶּה
מֵאֲז אֲחֻזִּים בֵּל מִנוּ יֵצְאוּ
עִמְקֵי שְׂאוֹל יִתְמוֹכוּ
כָּל צַעֲדֵיהֶן . רַגְלֵיהֶם יִפּוּלוּ
בִּלְיִוְכְלוּ קוֹם שְׂמָחָה ,
אֶתְהָ חֹזֵק עֲתָה הַתְּאֲזֹר כֶּסֶם

כִּי־אֵלֶכָה אֲרֹאֶה, דְּבַר אֲשַׁמְעָה
 אָשׁוּב וְאֶגִּיד לָךְ אֵךְ הִשְׁקַט אַתָּה
 וְנִהְיֶה בְּחֻמְתְּךָ
 כָּל מַחְשְׁבוֹת לִבְךָ וּמַזְמוֹתֶיךָ.
 הֵן כָּל־נִבְרָה אֵין בְּגִבְרַת נְפֶשׁ,
 כּוֹבֵשׁ בְּעֵז יִצְרוֹ, שְׁלִיט בְּרוּחַ;
 בַּק לֵב אֲשֶׁר יִסִּיר מִפִּנּוֹ בַּעַשׂ
 הוּא לֵב אֲשֶׁר־יִשְׁקוּט, הוּא לֵב יְנוּחַ.

הדרמה „לישרים תהלה“ היא פלוסופית-מוסרית. קשר
 רב בינה ובין יתר ספרי לוצטו הפלוסופים-המוסרים, שחבר
 בהיותו באמשטרדם. היסודות הפיוטים מונחים רק בצורתה
 החיצונית. בידי המחבר עלה להלביש את המושגים והדעות
 המופשטים בפיוטים יפים ונעלים, העולים על כל אשר יצא
 מקלטוסו עד אז במקצוע הפיוט. בין יתר מעלות חבור זה לא
 קטון הוא ערך הסגנון. בעוד שהיה יכול המחבר להשתמש
 בפסוקים ובשבריהם הקרובים לו כל כך, בחר לו סגנון עצמי,
 בריר וטהור ומצוין במינו. ספר זה היה אחר כך למופת לצעירים
 רבים שהלכו בעקבותיו. ביניהם ראוי להזכיר את שם תלמידו
 פרנקר-מנדים. צריך רק לזכור את הלשון העברית בתקופה
 ההיא כדי להעריך את מעלת כתבי לוצטו בפרוזה ובפיוט ואת
 סגנונם.

את הספר הדפים רק במספר חמשים אַכסמפלרים, שחלקם
 בין הגבירים הספרדים אשר באמשטרדם,
 בתור המשכת פעלו התאולוגי של לוצטו נוכל לחשוב את
 ספריו הקטנים: „דרך חכמה“, מאמר „על ההגדות“ ומאמר „על
 העקרים“.

„דרך חכמה“ הוא וכוח בין רב ותלמידו להדריכו בדרכי
 החכמות. תוצאת דברי הרב היא ש„כל הרוצה להיות חכם

בישראל צריך לדעת תחלה כ"ד הספרים עם ביאוריהם הראשיים ואח"ז י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם על פי כל באוריהם, כי הם דרכי התורה שבע"פ. אחר כך צריך שידע למוד הש"ס עד שידע להבין כל הלכה שתהיה על בוריה, וידע דרכי המשא ומתן בקושיות ובתירוצים, וידע להבריל בין תירוצי הדחיה ובין התירוצים האמתים, ובין הקושיות הנעשות להצעה לתירוצו, והקושיות החזקות והאמתיות. ואחר שידע כל אלה ראוי שילמוד כל הש"ס מראשו לסופו, בהבנת כל פשוטי הסוגיות על בורין. אחרי כן צריך שילמוד ספר "היר החזקה" להרמב"ם מראשו לסופו עם מפרשיו לדעת מוצא כל דין ודין. אח"כ ילמוד הש"ע ויראה כל דין שיש בו חילוק מדברי הרמב"ם או נוסף עליהם, יבקש מוצאו בב"י ויבין טעמו ונמוקו. אח"כ ילמוד כל מדרשי הקדמונים עד תומם. עוד ילמוד מלאכת ההגיון והמליצה והשיר, עד שידע אותם, ויזהר ללמוד אותם מספרי המחברים שקצרו בהם. עוד ילמוד עקרי ההנדרסה, התשבורת והתכונה הראשיים עד שידעם, ואז ישים עקר כל עיונו באלהיות כל ימי חייו. ואולם אין צריך שילמוד כל הש"ס תחלה ואח"כ יתחיל בהרמב"ם ואח"כ המדרשים ואח"כ החכמות, אלא יחלק שעותיו ללמודים האלה וירבה תחלה באותם שכמותם יתר עד שיגמור אותם, ואחר שיגמרם או יוכל למעט בהם מרגילותו הראשונה, רק שיקבע להם שעות, שלא ישכחם; והמלאכות והחכמות והחיצונות כשידען יניחן, אך למען לא ישכחן יחזור עליהן, ויחלק שעותיו באופן ש עקר עיונו והשתדלותו יהיה באלהיות; ומכל שאר חלקי התורה לא יניח ידו, אלא ילמד בהם דבר יום ביומו לחכמה של תורה, "וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

במאמרו "על ההגרות" יחלקן למאמרים. למודיים ובאורים למודיים. המאמרים הלמודיים כוללים עקרים מעקרי החכמה המוסרית, ש"אין צורך לדבר עליהם כי הנה תועלתם מפורסמת ויפעתם גלויה, ואין לטוען לטוען עליהם ולא למתעקש ליכשל בהם", ולמודיים אלהיים.

והנה בראות החכמים שבאורך הגלות הדעות הולכות מתחלשות והזכרון מתמעט והסברא מתקצרת ומשתכחת, מצאו

הקון לחלק המצות והמוסר למסרו בכתב. לא כן חלק הסודות האלהיים: החכמים הבינו ש"איננו ראוי שימסר כך לפני כל הרוצה ליטול את השם, לא מצד חקר המושכלות ולא מצד עמקם; אם מצד יקרם, כי איננו כבודו של הבורא ית' שימסרו סתריו בידי אנשי מדות רעות, ואפילו שיהיו חכמים מחוכמים; ואם מצד עמקם שהרי הענינים באמת עמוקים מאד ולא יצליחו בהם אלא אנשים זכי השכל ומלומדים בדרכי העיון היטב, ואם יפגעו בהם שכלים גסים אף בלתי מלומדים בעיונים, יוציאו הענינים האמיתיים היקרים לשבושים ודעות רעות", ועל כן גמרו החכמים לבצע הדין, היינו לכתבם בקיצור ובדרכים נעלמים ומסרו את מפתחות הבנת הסודות ההם רק לתלמידים הגונים, וכל הור הקרב ואין המפתחות בידו יכשל. והדרכים שבהם העלימו את הסודות האלהיים הם שלש: א) "דרך ההשאלות והמשלים, והם הדרכים ההלציים הידועים אצל בעלי המליצה, אשר על יסוד הרמיון והמשל ייחסו מקרים ופעולות למי שאין המקרים ההם או הפעולות מהם נכונים לו כלל"; ב) "דרך העלם, והיינו שיעלימו תנאי הענין ולא יבארום, ויאמרו מאמר מוחלטי, ואין אמתת המאמר ההוא אלא בגבול, דהיינו לפי בחינה אחת או לפי זמן א', או לפי נושא או מקום אחד"; ג) "הקלות, והוא שאיזה עקר גדול ונכבד ירטוהו בדברים נראים לכאורה קלים ובלתי עקרים, כמשלי ההדיוטים, והם מכוונים בזה על ענינים נכבדים ורמים, אשר בדברים הקלים ההם הערה להם אצל מי שיודע ומכיר ברמיונות האלה ויודע לשוטט בשכלו ולנשא מחשבותיו מהדברים הגלויים להנסתרים".

ובנוגע למחלקה השנית של מאמרי ההגדה, מחלקת המאמרים הבאוריים, יחלקם לוצטו לג' מינים, לאותן הג' מחלקות שחלק, ובצדק, בן-משפחתו, שמעון לוצטו (עיין בראש פרק II), את כל מאמרי כתבי הקדש, היינו: המין האחד הוא אשר יכוונו בהם אל באור הכתוב ממש; הב', אשר לא יכוונו בהם אל באור הכתובים ממש, אבל קבלה קבלו; והג', הוא ענינים אחרים נסתרים שמצאו בעלי ההגדה במקרא, וולתי השנים הראשונים, ושלשת המינים גם יחד מוצאם מאופנים ודרכים שונים

בפירושי הכתובים.

התאולוגים האידיאליים מכירים שקשה מאד על ההמון להסתגל לשמהם ולהשתמש בה בחיים המעשיים, והמה בוראים לו על כן מין "אני מאמין", כל אחד על פי דרכו. כן הרמב"ם, אחרי כל חקירותיו והסברת שטתו הפלוסופית ראה לנחוץ לערוך בשביל ההמון את י"ג עקריו. ככה גם לוצמו: אחר שמתו האידיאלית שר, "יראת הרוממות" העוברת כחוט ב"מסלת ישרים", ראה חובה לעצמו לכתוב את "מאמר העקרים", המדבר על הבורא והרוחניים, התורה והמצות, הגמול, גן העדן והגיהנם, השגחה ונבואה, גאולה ונסים, תורה שבעל פה והש"ס. קשה אמנם להאמין שמאמר כזה יצא מקלמוסו בתקופתו האמשטרדמית, תקופת הגיון כל כך בריא וסברא ישרה השוררים ביתר חבוריו שיצאו בתקופה זו. קשה מאד לדמות ולצייר איש בעל שכל ישר מוציא דברי סכלות וטפלות כאותם שאנו מוצאים במאמרו "על העקרים". אלמנצי, אחד מטובי כותבי תולדת לוצמו, אומר: "יש בו איזה דבר עמוק, אך רמח"ל מיראתו לגלות את מחשבותיו הנה שמאלו רוחה וימינו מקרבת, להציל את עצמו מרשת אשר רודפיו הכינו לפעמיו". כשאני לעצמי לא מצאתי בו כל דבר עמוק: גם לא נוכל הבין מה המריץ את לוצמו להסתיר כונתו, בהיותו באמשטרדם מקום שבו היה מביע את כל דעותיו בעניני אמונה בחופש ושהיה מכובד וחביב על נכבדי העדה. מה מעם היה לו לאסוף נחושי ההמון החשוך על מציאות השרים והמלאכים וכחותיהם, למשל, או לכתוב כי "כל ההשפעות הבאות מן העליונים לצורך התחתונים עוברים דרך הכוכבים ונמצאו הכוכבים המשפיעים היותר קרובים לתחתונים"? או מה דבר עמוק מסתתר בהדעה על דבר הגאולה העתידה להיות אחר "שיתא אלפי שנין" והתחיה שבה "יקומו צדיקים ורשעים, והרשעים שחטאו ולא נשלם בהם העונש הראוי, יענשו או כראוי להם"? כל הטפלות וההויות האלה, הערוכות בסגנון ברור ונעלה לא נתנו לבאר, אם לא נאמר שיצאו מקולמוסו באחת משעותיו הידועות עוד בהיותו בפרובה.

כעשר שנים רצופות ישב לוצ'נו בהשקט ובשלוה באמשטרדם. אולם רוחו הסוער מטבעו לא יכול להכלא לזמן רב. הזמן המוגבל של האסר, שקבל על עצמו לבלתי הורות את הקבלה עד שנת הארבעים לימי חייו, היה הולך וקרוב אל הגמר. לוצ'נו היה חפץ להשתקע במקום אשר יוכל לחדש בו את עסקו בקבלה בחופש, ובלי רודפים ומתחקים על שרשי רגליו. המקום הבטוח היה צריך להיות, כמובן, בארץ ישראל. עוד סבה אחת הנני מוצא במניעי לוריזות נסיעתו: בה בשנה (כ"ח תמוז תק"ג) נפטר בירושלים המקובל ר' חיים ן' עמר. הוא היה דבק מאד בהקבלה ומתלהב, בעל דמיון ומסתרים, וההמון היה מעריצו ומקדשו. אנדות רבות על דבר קדושתו ומופתיו היו מופצות לרוב. פנטסית ההמון עשתה את הבעש"ט למגיד גדולת נשמתו! את ר' חיים עשתה לבעל שתי ישיבות: נגלית ונסתרת, שלא כל אדם זוכה להכנס אל האחרונה וגם לא רבים ידעו מהותה כלל, עד כי ניסר של הבעש"ט נכנס לתוכה בקושי, וגם זאת הידות לידיעתו הרבה של האחרון, היוצאת גם היא מגבול הטבע. כלוצ'נו היה גם ן' עמר הווה בביאת משיח, ובהתפתותו אמר כי משיח ה' שמר חיים (אוה"ח פ' ראה, פסוק כי יהיה כך אביון) *.

והנה יש לשער כי בבוא השמועה על דבר פטירת ן' עמר לאזני לוצ'נו, הרגיש תשוקה נמרצה ללכת לארץ הקדושה. דמיונו ציר לו, בלי ספק, כר נרחב לעבוד במקצוע הקבלה, במקום הנפטר. וגם לא היתה יכולה מחשבה זו להיות נקיה מרגש אהבת הכבוד: שדרה שלמה של מקובלים מפורסמים פעלו בארץ ההיא; די להזכיר כי כמאתים שנה לפניו היה בצפת בית מדרשם של לוריא וויטל.

מלא תקות ומחשבות כאלה, יצא לוצ'נו עם אשתו ובנו בשנת תק"ג, בחרף, מאמשטרדם לארץ ישראל. אחר תלאות רבות בא סוף סוף לצפת. בשמחה רבה היה מחליף גם משם אגרות עם בית מדרשו אשר בפדובה, והיה טביע להם את

(א) עיין בספרו של ד"ר יעקב נאכט: מקור חיים, דרוהוביטש תרנ"ח.

צד כ"ה—כ"ו.

הקותיו להתחיל בקרוב את פעלו על שדה למודיו היקרים לו. אולם, שוא שקד שומר! בעוד הוא עושה את תכנית עבודתו ומלא רעיונות על העתיד, גולהו המות, ביחד עם אשתו ובנו, בעכו ביום כ"ו אייר תק"ז, בשנת הארבעים לימי חייו, בתוך הנספים במגפה, ויקבר בטבריא אצל קבר ר' עקיבא.

רבני ארץ ישראל, למרות היות לוצטו בעצמו חידה סתומה בעיניהם בעצמיותו ובתכונותיו המיוחדות, מהרו להודיע לקדלות הגולה את בשורת האבל, ובה יכנו את הנפטר "המקובל האלהי, רכב ישראל, בוצינא קדישא" ויבכוהו ויבקשו מהרבנים "להזהר לעשות הספר גדול, כי אבל כבר זה, גדולה השרפה אשר שרף ה', כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו, ורבים השיב מעון, לא קם עוד בישראל כמשה".

V.

חתימה.

כנהוג נשלטה מלאכתי. ספרתי את חיי לוצטו, פעלו ומותו. אבל חפץ אני להוסיף עוד דברים אחדים על תכונת תקופתו ולהגביל בזה את מקומו בה.

תקופת חשך היתה המחצית הראשונה של המאה הי"ח (הת"ס בקירוב) בתולדות ישראל. בו בזמן שחכמי הגוים לרגל חקירתם בספרות ישראל החלו למצא ענין גם בנושא הספרות העתיקה הזאת ולכונן מבטם בו, בחשבם למצא בו את המקסם הרב שמצאו בספרותו, הנה הנושא בעצמו, העם הישראלי, עוד הרבה, כמו להכעים, את חשכותו ובערותו ויחולל תקופה אשר בנרות היו צריכים לחפש בה אחר איש נאור ומופתי. הרבנים היו שקועים בדקדוקים טפלים, בפלפול מעוקש או בהזיות הקבלה; כי רק שני הכחות האלה, הדקדוקים המפולפלים והזיות הקבלה, שררו אז בכל תקפם במחנה ישראל.

המאה הט"ז נתנה להיהדות את השלחן-ערוך, שהיה לפסנת